

Rezija: Pesmi in glasba rezijanske doline, Rezijani in Rezijanke praviloma pojejo dvoglasno ali triglasno, petje pa označuje kratka melodija največkrat skromnejšega tonskega obsega z burdom na spodnjem glasu. Vodilno melodijo ponavljajo in s tem pri pripovednih pesmih dosegajo dodaten dramatičen učinek. Pri nekaterih pesmih se pozna slovensko ali furlansko večglasje, vendar tudi v teh primerih Rezijanke in Rezijani zavijejo po svoje. Vtis arhaičnosti je očiten. Na posnetkih večinoma pojejo ženske in moški posebej, vendar se način večglasnega petja moških in žensk ne razlikuje.

Julijan Strajnar je v spremni besedi k plošči *Rezija: pesmi in glasba iz Rezijanske doline* zapisal tudi, da so v nekaterih pripovednih pesmi ohranjene nekatere arhaične prvine, ki so danes prava redkost. Tako si na primer verzi sledijo v brezkončnem ponavljanju ene same kratke melodije z ozkim obsegom. Tipičen primer je rezijanska inačica motiva o Orfeju, ki s pomočjo glasbe rešuje duše iz podzemlja, pesem *Sveti Sintilawdeč*. Ta značilni vzorec ponavljanja vodilne melodije se pojavlja tudi v novejših in lahkotnejših pesmih, interval med glasovi pa se tu in tam zoži vse do male sekunde.

Plošča *Rezija: Pesmi in glasba rezijanske doline* prinaša posnetke, ki so jih naredili sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta med letoma 1962 in 1996. Živa glasbena dediščina Rezije se je v tem času spreminjala, nastajale so nove viže in nove pesmi ter izginjale nekatere starejše. Prebivalci doline so v tem obdobju, ki ga je zaznamoval še potres leta 1976, opustili že večino visokogorskih pašnikov in se v še večjem številu razselili po svetu. Toda ko se ob avgustovski šmarni maši vrnejo domov, zaplešejo po starem. Ob plesu pa največkrat tudi zapojejo, saj ima marsikatera viža tudi besedilo, ki govori o življenju v dolini.

Plošča *Rezija: Pesmi in glasba rezijanske doline* je v marsičem prelomna. Glasbenonarodopisni inštitut je končno pripravil ploščo s terenskimi posnetki, ki poslušalcu pričarajo tudi veseljaško vzdušje na rezijanskih veselicah. Tega godci in pesalci ter pesalke ne morejo narediti niti na koncertnih, še manj pa na studijskih posnetkih. Prav ta dokumentarnost pa prinaša še druge pozitivne stranske učinke, saj se prešernost rezijanske godbe dovolj učinkovito prenaša prek nosilca zvoka, da navduši tudi najbolj razvajeno poslušalstvo t.i. glasbe sveta (*world music*). Poleg arhaičnih najdemo na plošči tudi sodobnejše pesmi, med njimi pa prav na koncu kantavtorsko pesem ob kitari, kar pomeni, da se rezijansko narečje emancipira tudi v okviru sodobne popularne glasbe. Rino Chinese iz Osojan je leta 1981 zapel odo Reziji in Rezijanom. Za pogumno gesto, s katero so na ploščo uvrstili tudi to pesem, lahko izdajateljem samo čestitam in dodam, da je prav ta pesem še bolj poudarila živost glasbe, ki jo prinaša pričujoča plošča. In še sklepna pripomba. Plošča je izšla pri italijanski založbi Nota, pri pripravi gradiva pa je ob Glasbenonarodopisnem inštitutu sodelovala tudi Katedra za etnomuzikologijo Univerze v Bologni pod vodstvom Roberta Leydija in Pietra Sassuja. Le upamo lahko, da bo distribucija plošče dovolj dobra, da jo bo lahko spoznalo ne le domače in italijansko, ampak tudi svetovno občinstvo, ki se navdušuje nad glasbenimi eksotizmi.

SLOVENSKE LJUDSKE PESMI.

Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta.

I.: Junaške, zgodovinske, bajeslovne in pravljicne pripovedne pesmi.

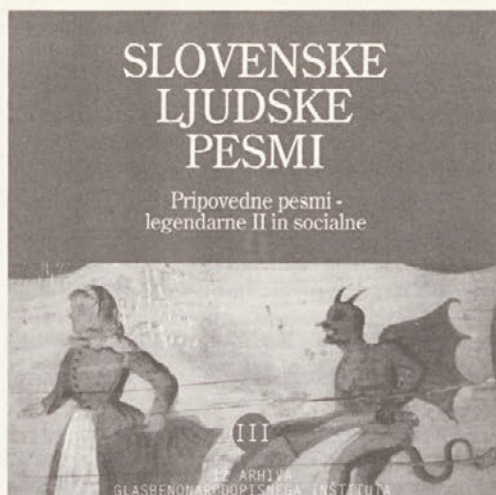
II.: Legendarne pripovedne pesmi I.

III.: Pripovedne pesmi - legendarne II in socialne.

IV.: Ljubezenske pripovedne pesmi.

ZRC SAZU, Radio Slovenija, Ljubljana 1997, 1998.

Samo ena izdaja je še, ki je prav tako temeljnega pomena za naš kulturni prostor kot izdaja celotne načrtovane znanstvene zbirke *Slovenske ljudske pesmi*: izdaja zvočnega gradiva, arhiviranega temelja celovite

obdelave pevske in pesemske dediščine slovenskega etničnega ozemlja, na sodobnih nosilcih zvoka. Razlogi za relativno počasno izhajanje načrtovanih zvezkov iz zbirke SLP so najrazličnejši, med njimi pa ni najmanj pomemben dejavnik neustrezna oziroma nezadostna kadrovska zasedenost Glasbenonarodopisnega inštituta. Šele sedaj, ko smo po skoraj dveh desetletjih dobili komentirano in z ustreznim aparatom opremljeno izdajo prvih štirih plošč z gradivom za zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, se zavemo, da je bil eden od razlogov za končno odpravljanje nedopustnega zaostajanja pri izdajah temeljnega zvočnega gradiva iz slovenskega kulturnega prostora na nosilcih zvoka - poleg pregovorno mačehovskega odnosa Ministrstva za kulturo oziroma pred njim Komiteja za kulturo, ki je ves čas dajalo in še daje izrazito prednost visoki kulturi oziroma umetnosti - skrajno banalen: zaposlitev tonskega tehnika oziroma inženirja. Brez urejenega in ustrezno arhiviranega zvočnega gradiva, ki je bilo že malodane obsojeno na propad, pač ni mogoče pripraviti izdaj tega gradiva na nosilcih zvoka. Nenazadnje pa so svoje vendarle prispevali tudi novi vetrovi v, kot smo temu rekli včasih, spremenjeni družbeni stvarnosti.

Izdajanje plošč *Slovenske ljudske pesmi* lahko pozdravimo z neprikritim navdušenjem. To pa še ne pomeni, da se ne bi ob poslušanju gradiva kazale tako prednosti kot tudi pomanjkljivosti in slabosti pri dosedanjem zbiranju tovrstnega gradiva. Večina folklorističnih raziskav ljudske pesmi še danes temelji na hierarhiji vrednot, ki izhajajo iz mešanice romantične in pozitivistične dediščine prejšnjega stoletja. To pomeni, da je predmet raziskovalnega in zbirateljskega zanimanja končni produkt (nekoč so mu rekli narodovo blago), družbeni kontekst in performanca v praksi pa ostajata (pre)daleč v ozadju zanimanja raziskovalcev, ki jih praviloma zanimajo le najosnovnejši podatki o pevcih oziroma pevkah in kraju ter času nastanka posnetka, tu in tam pa še kaj podrobnosti v zvezi s samo pesmijo in njenim morebitnim izvorom, če ga izvajalci poznajo. Na prvem mestu zanimanja je besedilo pesmi, sledi mu vodilna melodija, redkeje naletimo na zapis večglasja, na koncu pa je na kratko opisan funkcijski kontekst pesmi - praviloma takrat, ko gre za izrazito obredne pesmi. Takšen princip zbiranja gradiva je utemeljil že Karel Štrelkelj in za temeljno znanstveno obdelavo pravzaprav zadostuje še danes. Onkraj zanimanja pa ostaja širši družbeni kontekst samega dejanja izvedbe oziroma umestitev glasbenih in drugih sorodnih dejavnosti v vsakdanje in praznično življenje. S favoriziranjem besede in iz njih stkanih "zgodb" se oddaljujemo od odgovorov na vprašanja o oblikovanju določenih habitusov skozi neposredno participativno izkušnjo posameznikov in posameznic ter si s tem zastiramo tudi možnosti prodiranja v najgloblje in najbolj prvinske skrivnosti kulture. Toda to je že povsem druga zgodba.

Vse bi bilo lepo in prav, če me ob poslušanju gradiva na ploščah *Slovenske ljudske pesmi I-IV* ne bi tu in tam motile solistične izvedbe določenih pesmi. Seveda lahko razumem motive zapisovalcev in skupaj z njimi rečem: "Hvala bogu, da je bila pesem posneta, še preden bi

povsem potonila v pozabo." Toda ne morem se sprenevedati in zatrjevati, da me ob poslušanju pesmi to ne moti. Nasprotno: prepud med solističnimi posnetki in posnetki v značilnem ljudskem večglasju je prevelik, da bi ga bilo mogoče spregledati. Nikakor nisem privrženec idealističnih sanjarji o "pristnosti" (oziroma s tujko "avtentičnosti") - ta fantazmatska predstava že desetletja ne hromi več mojega doživljanja glasbe - toda ugotoviti je mogoče, da se redki primeri na pričujočih ploščah, ki so bili posneti v funkcijskem okolju (praviloma med spontananim domačim petjem; nimam pa občutka, da bi kateri od posnetkov nastal v obrednem kontekstu), razlikujejo od posnetkov, ki so nastali na izrecno željo zapisovalcev oziroma snemalcev, ko so le-ti želeli slišati in zabeležiti predvsem najstarejše in najmanj znane, zanje "nove" pesmi, a so s tem ohromili spontanost, ki je bistveni element naravnega življenja ljudske pesmi.

Da ne bo pomote: zapisovanje besedil, vodilnih melodij in "tipičnih" primerov večglasja je neizogibna in nujna uvodna faza analize ljudske pesmi. Enako pomembne so tudi klasifikacije in primerjalne analize določenih pesmi (oziroma besedil). Toda, ali je s tem poslanstva znanosti konec? Časi se spreminjajo, svet se vrti naprej in tudi krog metodoloških izhodišč raziskav ljudske pesmi iz prejšnjega stoletja je že lep čas pretesen za poglede, ki nas zanimajo ob koncu tega stoletja. Ne gre le za funkcijski kontekst in izvedbo, temveč za tkanje subtilnih modelov skupnega življenja, za stik med preteklostjo in prihodnostjo v performanci nekega trenutka. Družbeni vidik petja ostane zastrt pri izključnem zanimanju za predmet in ne za nosilca, za produkt in ne za proizvajalca. S tem pa se izgubi tudi bistveni čar izvedb pesmi: odprta možnost vključevanja v prepevanje za vse, tudi za tiste s slabšimi vokalnimi zmožnostmi.

Čeprav obstaja nekaj posnetkov slovenske pesmi s konca prejšnjega in z začetka tega stoletja, se je začelo načrtno terensko snemanje gradiva leta 1955, ko so v Glasbenonarodopisnem inštitutu dobili prvi terenski magnetofon. Skozi leta je nastal ogromen zvočni arhiv, ki je - razen redkih izjem, izdanih na štirih LP ploščah ob koncu šestdesetih, v sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih - ostal nedostopen širši javnosti. Posnetki iz tega obdobja so včasih presenetljivo kakovostni, drugič prav amatersko distorzni. Nekatere posnetke spremljajo šumi iz ozadja, kar pretirano ne moti - kvečjemu nasprotno: tako vsaj vemo, da gre za prave terenske posnetke. Toda tudi snemanje ob domači mizi ne more prikriti dejstva, da mikrofoni praviloma deluje na pevce in pevke inhibitorno.

Čeprav zbirka plošč spremlja knjižno zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, tako da ju je še najbolj poslušati in brati skupaj, so plošče lahko tudi povsem samostojne enote, saj jih spremljajo izčrpni komentarji in opisi sodelavcev Glasbenonarodopisnega inštituta, ki so prevedeni tudi v angleški jezik. Plošče odlikuje tudi lična oblikovna rešitev, ki pokriva celotno zbirko, pogrešamo pa navedbo letnice izdaje in karakterističnih števil posameznih plošč.

Na prvi plošči najdemo 22 primerov pripovednih pesmi (balad) iz različnih slovenskih pokrajin, med njimi so tri zgodovinske in junaške pesmi ter 19 bajeslovnih in pravljicnih pesmi. Melodično in vokalno izstopajo rezijanske pesmi (pri njih je lahko laični poslušalec nekoliko zbezan, saj ne zve, če je v Reziji v navadi solistično petje ali prevladuje večglasje, tako kot drugod na slovenskem etničnem območju), zaradi arhaičnega in navidez robatega načina večglasnega petja "na tretko" pa tudi zvočni primer iz Velike Varnice v Halozah (*Ko jutraj gor stanem*). Dobra polovica zvočnih primerov je enoglasnih, pa tudi med večglasnimi je nekaj dvoglasnih. Ob zelo izčrpnih komentarjih pesmi s te plošče pogrešamo najosnovnejše podatke o pevcih in pevkah ter času nastanka posnetka.

Na drugi plošči so izdajatelji to pomanjkljivost odpravili, saj najdemo tako podatke o pevcih in pevkah kot o času nastanka posnetkov. Ta plošča prinaša 25 posnetkov legendarnih pesmi, ki so večinoma nastali v šestdesetih letih, in spremlja drugi zvezek *Slovenskih ljudskih pesmi*. Te pesmi so še najmanj vezane na določeni funkcijski kontekst, saj so jih peli ob različnih priložnostih in v različnih večglasnih kombinacijah.

Motivno večinoma izhajajo iz krščanske snovi in prilik, pojejo pa jih predvsem ženske. Melodija pogosto teče v značilnem izmenjujočem se 3/4 + 2/4 taktovskem načinu. Te legendarne pesmi so očitno bolj žive od starejših balad, saj večino posnetkov pojejo v živem večglasju.

Tretja plošča prinaša nadaljevanje legendarnih pripovednih pesmi in socialne pesmi ter dopolnjuje tretji zvezek *Slovenskih ljudskih pesmi*. Pri socialnih pesmih gre za motive, ki poudarjajo nagrado za krepostno življenje in kazen za njegovo nasprotje. Tudi teh 17 primerov se ne razlikuje od drugih vrst petja na Slovenskem: niti glasbeno, niti oblikovno, niti po načinu petja. Nastali posnetki so bolj plod naključij kot pravil, saj lahko pesmi poje vsak, ki jih zna, moški ali ženske, skupno, stari in mladi, in ob najrazličnejših priložnostih, najmanj dvoglasno. Morda je zanimivo, da pesmi z moralnim podukom radi pojejo tudi moški. Med izstopajočimi primeri je recitativna pesem *Stoji, stoji na stezica*, ki jo je leta 1962 zapel Franc Kenda iz Sužida v Kobaridu (morda se mi je ta pesem zdela posebej zanimiva tudi zato, ker sem naletel na neko uspavanko s skoraj povsem enako uvodno melodično linijo, vendar s povsem drugega konca sveta: pri ljudstvu Oroč ob reki Amur).

Na četrti plošči najdemo 21 ljubezenskih pripovednih pesmi, ki spremljajo četrti zvezek *Slovenskih ljudskih pesmi*. Ljubezenske pesmi so nekoč večinoma peli vaški fantje, lahko pa tudi mešane skupine in tudi pevke. Zaradi pogosto tragične snovi so nekatere tovrstne pesmi peli ob mrliču. Zanimivo pa je, da se je kljub opuščanju bedenja ob mrliču marsikatera takšna pesem ohranila vse do danes. Pri pripovednih ljubezenskih pesmih je - za razliko od lirskih ljubezenskih pesmi - ljubezensko čustvo le povod za pripovedovanje neke, praviloma tragične zgodbe. Posebej zanimiva je balada o Fekonji (*Oj, mladina, kam zahajaš*), slovenskogoriška pesem, zložena pred stoletjem ob tragični smrti zaradi ljubosumja, ki so jo leta 1960 zapeli v Špitaliču na Gorenjskem. Zvočno je zanimiv tudi posnetek pesmi *Stoji, stoji Ljubljanca*, ki je nastal leta 1996 pozno zvečer na odprtem vaškem prostoru Velikega Trna na Dolenjskem, saj ga spremlja "petje" čričkov. Sklepni nauk gotovo ni potreben: samo po sebi je umevno, da imamo na policah poleg doslej izdanih zvezkov zbirke *Slovenske ljudske pesmi* tudi posnetke na ploščah, ki natisnjene izdaje pesmi spremljajo in dopolnjujejo. Tudi o pomenu zbirke za poznavanje in ohranjanje kulturne dediščine slovenskega etničnega ozemlja nima smisla pleteničiti. In tudi tega ni treba ponavljati, da se lahko končno tudi radovedni tujci seznanijo vsaj z delom naše ljudskoglasbene dediščine na sodobnih nosilcih zvoka. Poleg iskrenega navdušenja nad to izdajo lahko dodam le še pobožno željo, da bi čimprej dobili tudi podobno strokovno izdajo arhiviranega gradiva z instrumentalno ljudskoglasbeno dediščino. Arhivirano gradivo, ki ni dostopno javnosti, je sicer že samo po sebi neprecenljiva vrednota, toda vnovčiti jo je mogoče samo v javnosti.

